

Moterų egzilio mąstymai

Temos pavadinimas pasirinktas remiantis intelektualinės egzilio istorijos seminaruose keltais klausimais. Taigi ir pagrindinis šio darbo tikslas remiantis moterų parašytais tekstais panagrinėti santykį su tradicija, kartu santykį, santykį su Lietuva, požiūrį į bendruomenę, atrasti tai kas autorės jungia ar skiria. Toks moterų paliktų tekstų negausumas kelia ir kitą eilę klausimų – kur dingę moterys? Ar jos skirtingai išgyvena egzilį? Greičiau nutausta? Turimi labai negausūs, kartais ir skirtingų generacijų atstovių tekstai neleidžia giliau, išsamiau ir sistematiškiau panagrinėti šių klaidimų. Remtis vien moterų išėivių kūryba (lyrika, proza) būtų per daug sudėtinga – joje atsiskleidžiantys išgyvenimai kartais per daug abstraktūs ir simboliški.

Kaip jau minėta darbe bus bandoma panagrinėti konkrečius moterų rašytus straipsnius¹

Būtent per vyrų ir moterų kūrybą jų pajautos skirtumus bando išryškinti V.Kavolis, kur, nagrinėdamas išėivijos kultūrą, pabrėžia 1945 – 50m. moterų kuriamų tekstų silpnumą. V.Kavolis išskiria šeštąjį dešimtmetį, kuomet “į proceso priekį ateina moterys poetės, drąsiai kalbančios ir nebeįkalintos lietuvių moterims privalomos, tradiciškai sentimentalios, melodingos poezijos rėmuose”² Autoriaus nuomone, būtent šio laikotarpio literatūra leidžia tyrinėti, kuo skiriasi vyrų ir moterų kultūrinė tradicija. Tokiam sulyginimui V.Kavolis pasirenka Liūnės Sutemos ir Algimanto Mackaus kūrybą, kuri daugeliu atvejų yra panaši. Autorius mini, jog “bendruomenė jiems yra viena iš pagrindinių temų, ji apskritai nuolat svarstoma išėivių poezijoje, kuriai ypatingai būdingos keturios temos laiko, bendruomenės kalbos ir kovos prieš savo egzistenciją”³. Kaip didesnį skirtumą tarp jų kūrybos V.Kavolis pateikia tai, jog A.Mackui dominuojantis akcentas buvo “mano” skausmas už kitus, Sutemai – rūpestingas žmonių bendravimas⁴. Autorius pabrėžia, jog tai “atspindi takoskyrą tarp moterims būdingesnės santykinės etikos ir vyrams būdingesnės principinės etikos”⁵. Remdamasis amerikiečių psichologų studijomis V.Kavolis pateikia tokias jų išvadas. Negalima sulyginti moterų ir vyrų moralinių galvojimų, kadangi tuomet “moters moralinis galvojimas, lyginant su vyrų galvojimu, dažniausiai iki galo neišsivysto. <...>. O moterų moralinis galvojimas vystosi kitaip negu vyrų. Jame vyrauja santykinė laikysena, moteris natūraliai klausia, ko reikia šitame socialiniame santykiyje. Viename santykiyje gali reikėti duonos, kitame – švelnaus prisilietimo, bet nėra jokio abstraktaus principo, kuris galiotų visiems atvejams. Tai esą būdinga moterų etikai. Vyrų etiniame galvojeime suformuluojamas koks dėsnis, kuris galios visose situacijose. Teisybės principas, žmogaus teisybės principas – visa tai esą vyriško mąstymo produktai, abstrakcijos, tad moterims natūraliai mažiau patrauklūs dalykai. Abstrakčių principų jos turi išmokti iš vyrų. Vyrai iš moterų turi išmokti jautrumo specifinėse situacijose, santykiuose su konkrečiu žmogumi”⁶. Autoriaus nuomone, toks skirtumas būdingas ir A.Mackaus bei L.Sutemos kūrybai. V.Kavolio knyga pasirinkta todėl, kad joje vienoje iš nedaugelio tokiu aspektu bandomas nagrinėti vyro ir moters atskirumas išėivijos kūryboje.

Panašią moters išskirtinumo analizę bando daryti ir Vaiva Račiūnaitė. Vėlgi remiamasi kūryba – šiuo atveju P.Orintaitės ir B.Pūkelevičiūtės. Remiantis kai kuriais autorės teiginiais, peršasi išvada, kad jau tarpukariu prie kintančio vaidmens, modernėjančio pasaulio labiau prisitaikė moteris nei vyras, nes “modernizacijos atžvilgiu [moteris] yra ir objektas ir subjektas. O vyras, save suvokdamas tik kaip objektą, procese dalyvauja kur kas mažesniu intensyvumu. Subjektu jam tapti trukdo nekritiškos patriarchalinės kultūrinės prielaidos, irinterpretacijos stoka”⁷. Tačiau pažvelgus į išėivijos moterų iniciatyvumą, kuris atsispindėtų straipsnių gausybėje apmąstant savo būtį, nėra. Betgi autorė teisi kitur, apskritai “apie skirtingas savivokas galima kalbėti kaip apie skirtingų mąstymo būdų išdėstymą skirtingomis sąlygomis, nes tiksliai

1 Gražina Čaplikaitė – Mačiukienė “Nutautėjimo dinamika ir lietuviškumo problema” in Dienos tarp dangoraižių. 1960. P.26 – 33. Vanda Gegėvičiūtė “Akademino jaunimo mentalitetas”//Metmenys, 1960. P.178 – 185.

Galina Sužiedėlėnė “Naujoji aplinka - grėsmė ar proga?”//Aidai, 1967 I. Nr. 1(196).P.1 – 7.

Ilona Gražytė “Nauji keliai išėivijos literatūroje”//Metmenys, 1971. Nr. 21. P.152 - 160.

Viktorija Matranga “Tarp blaivumo ir romantikos”//50 metmenys, 1985. P.140 – 160.

Vėbraiūtės pranešimas “Dipukų Lietuva ir realybei sugrižus” Europos lietuvių dienoje 1999 07 09.

2 Kavolis V. Vyrai ir moterys lietuvių kultūroje. Vilnius, 1992. P. 112.

3 Ten pat. P. 118.

4 Ten pat. P. 120.

5 Ten pat. P. 120.

6 Ten pat. P. 120.

7 V.Račiūnaitė” Moters savivokos aspektas tarpukario ir išėivijos prozoje // Sociologija. 1998. Nr.2. P.226..

apibrėžti, kur baigiasi kultūriniai (istorijos ir socialinių sąlygų nulemti) ir kur prasideda prigimtiniai (lyties) skirtumai, yra labai sunku.”⁸

Apskritai, moterų svarstymus apie egzilį šiame darbe pateikti kaip “moteriškus” arba teigti, kad taip galėjo parašyti tik moteris, nelabai galima. Reikalinga daug gilesnė analizė, o ir nagrinėjamuose tekstuose ne visur iki galo atsispindi asmens kaip moters išgyvenimai. Todėl, kaip jau minėta, bus apsiribojama teksto analizavimu tam tikrais klausimais.

Tačiau toks temos formulavimas – moterų egzilyje išskyrimas reikalauja paaiškinimo. Dabartinėse teorijose aiškinama, jog skirtumas tarp vyro ir moters nebūtinai didesnis negu tarp vyro ir kito vyro. Kitaip tariant prigimtinių (galvoje turimi ne biologiniai skirtumai) skirtumų nėra. Jų atsiradimą nulemia socializacija, t.y., visuomenės susiformavusių stereotipinių socialinių vaidmenų pasiskirstymai.

Tai puikiausiai atsispindi ir J.Girniaus dėstomuose nuostatuose. Rašydamas apie tautinį jaunųjų kartų auklėjimą išskiria šeimos faktorių ir ypatingą moters vaidmenį šiame procese.”Nelaimė, jeigu vienas iš tėvų pasitaiko lietuvybei abejingas iš tamsumo ar šykštumo. Ypačiai daug lemia motinos nusistatymas. Deja, nemaža motinų ragavusių mokslo, bet išsigijusių ne šviesos, o tik ambicijos, nesusivokdamos daugiau rūpinasi vaikų “laimė” negu jais pačiais (t.y. tuo, ko jie pasieks savo karjera, o ne kokie bus žmonės). Žinoma, motina gali sėkmingai savo vaidmenį šeimoje atlikti tik tada, kai visą laiką skiria šeimai. Jeigu tik galima, motinos neturi skubėti į darbą už namų: kas bus laimima uždarbiu, bus pralaimima vaikų apleidimu”⁹. Tokios nuostatos galėtų paaiškinti, kodėl moterų paliktų tekstų yra mažiau. Vadinasi tos, kurios rašė ir stengėsi apmąstyti savo būtį emancipavosi. Ko gero liberaliomis galima vadinti ir tas, kurios nors ir deklaruoja tradicionalistų teigiamas vertybes, jau netelpa į jų moterims formuojamus “rėmus”.

Tad pirmiausia ir pradėsiu nagrinėti G.Čeplikaitės – Mačiukienės straipsnį. Autorė, kalbėdama apie kartas, pabrėžia jų esminį skirtumą : “jaunasis akademikas yra atsidūręs, kaip ir kiekvienas Amerikoje gyvenantis lietuvis, amerikoniškojo, dažnai dar vadinamo materialistinio, pasaulio sukūryje, bet jam durys yra taip pat plačiai atviros ir į šio krašto dvasinį lobyną. Jam reikia rinktis, jam reikia “sukurti pačiam save”<...> ir tai tikrai nėra lengva. Manau, nesuklysiu pasakiusi, kad sprendžiant lietuvybės klausimus, jaunimo dilema yra daug didesnė nei mūsų, vyresniųjų, kurie “save jau yra sukūrę” ir kuriems šiandieninėje kasdienybėje dažnai yra labiau prieinama tikrai pinigą kalanti ir savo gūžtos išsigijimą idealu laikanti Amerika¹⁰”. Taigi, galima sakyti, skirtingos galimybės, skirtingi ir siekiai.

Vertėtų pabrėžti, kad autorė, kalbėdama apie asmens ieškojimus, išskiria tam tikras psichologines įtampas, kaip tai darė ir V.G.Vygantas. Tačiau skirtumą sudaro tai, kad pastarasis psichologinę įtampą aprašo kitu aspektu – atsisakoma lietuviškumo ir taip sumažinama įtampa¹¹. Tuo tarpu G.Mačiukienė pabrėžia naujos aplinkos atmetimą, tuo būdu sumažinant įtampą. Praradęs ryšį su savo bendrų vertybių tradicine visuomene, žmogus suvokia – “turi būti, kad yra ryšys nei tęstinumas tarp anos, gerai pažintos, ir šios naujosios visuomenės priimtųjų vertybių, nes žmogiškoji būtis yra ta pati, ir vietos bei laiko skirtumai negali panaikinti žmoguje kūrybinio prado. Jis žino, kad reikia tik pažinti, suprasti ir atrinkti tai, kas yra daugiau sava, priimtina, kūrybiška, kartu išmukti, kas išmuktina ir toliau tęsti savo žmogiškosios buities prasmę.<...>. Tačiau naujos situacijos pareikalauja energijos ir yra daug lengviau nuo jų pabėgti, nei bandyti jas pažinti bei apvaldyti. Čia vėl reikalinga apsisprendimo ir pajėgumo savo sprendimą vykdyti”¹².

Taigi autorė priskiriama tradicionalistams, tačiau ji atmeta gyvenimą praeitimi, kuris tik skatina žengimą atgal. Ir nors tokiems naująją aplinką atmetantiems asmenims nutautimas negresia, savo pozicija jie iššaukia naują konfliktą. “Savai tautai jie bus tikrai vegetuojantis, nekūrybiškas elementas, buvęs galbūt svarbus praeityje, bet ateičiai jau žuves. Jų jaunoji karta, negalėdama rasti nieko bendro tarp dabarties ir tėvų mirusios praeities, taip pat jausdama savo tėvų aplinkos nevaisingumą, ieškos sau pagrindo už namų ribų ir, greičiausiai, priims besąlyginai visa tai, ką ten ras”¹³. Didžiausia blygybe autorė įvardina nebendravimą su lietuviškąja bendruomene ir mišrių šeimų kūrimą: “tai gali tapti vėžiais ilgainiui giliai pažeidžiančiais, ar net sunaikinančiais organizmą”¹⁴. Bene vieninteliu keliu išlikti, naudingą ir kūrybingą savai tautai, autorė pasiūlo tam tikrą sintezės ieškojimą, stengiantis perimti tik tai, kas naudinga asmens tobulėjimui, tačiau

8 Ten pat. P.227.

9 Girnius J. Tauta ir tautinė ištikimybė. Chicago, 1961. P. 264.

10 G.Čeplikaitė – Mačiukienė. “Nutautėjimo dinamika ir lietuviškumo problema” in Dienos tarp dangoraižių. 1960. P.27.

11 pagal V.G.Vygantą, straipsnis “Individas vertybių sankryžoje”// Dienos tarp dangoraižių, 1960m.

12] G.Čeplikaitė – Mačiukienė. “Nutautėjimo dinamika ir lietuviškumo problema” in Dienos tarp dangoraižių. 1960. P.28.

13] Ten pat. P.28.

14 Ten pat. P.29.

nuolat pervertinant iš naujo savąsias vertybes ir priimant naujas idėjas, žodžiu – “gyventi pilną gyvenimą, naudojantis šios aplinkos teikiamomis gėrybėmis ir nepamirštant savo tautos kūrybinių vertybių”¹⁵. Straipsnyje taip pat siekiama išaiškinti konflikto priežastį tarp jaunuomenės ir vyresniųjų, siekiant išklaikyti jaunimą lietuvišku, reikalingos vyresniųjų, kurie “save jau sukūrė”, pagalba, kuri įmanoma tik suvokus jaunimo, besisemiančio įvairesnės patirties iš naujos aplinkos, idėjas, atmetant bet kokius aštresnius moralizavimus, kurie dažnai veikia priešingai.

Apie jau minėtą jaunosios kartos atitolimą nuo vyresniosios kalba ir V.Gegevičiūtė. Pati atstovaudama santariečiams, kurie tuo metu orientavosi į kultūrinę veiklą, pabrėžė iniciatyvos ir užsidedimo trūkumą. Ji rašo, kad “savo pasirinktoje veikloje jaunesnieji studentai neparodė didelio entuziazmo. Dažnai jie tenkinasi būti pasyvūs klausytojai (inertiškoji generacija?). Aktyviau veikloje pasirodantieji nėra taip giliai sutapę su savo išpareigojimais, kaip organizacijos pradininkai. Idėjinėje plotmėje jaunajai kartai būdingas atokumas ir vėsumas, t.y., “neužsidedama”¹⁶.

Ko gero, tokiam jaunimo elgesiui gali būti daugiau priežasčių: nenoras gilintis į jaunesnei kartai nepriimtina tėvų lietuvišką aplinką, bendrų interesų, susidomėjimo, tam tikrus jų poreikius tuo metu atitinkančių idealų nebuvimas ir etc.

Įvairias asmens pozicijas nagrinėja G.Sužiedėlienė. Pastaroji, apsigynusi sociologijos magistro laipsnį, stengiasi moksliniais metodais pagrįsti vienokio ar kitokio žmogaus elgesio priežastį, išskirti tam tikrus prisitaikymo ar neprisitaikymo tipus. Autorė, remdamasi sociologų ir psichologų patirtimi, teigia, “jei aplinka pasikeičia, žmogus yra pastatomas prieš visą eilę naujų padėčių, kurių sėkmingas ar nesėkmingas išsprendimas daugiausia priklauso nuo santykio tarp jo savivokos ir aplinkos tikrovės – kai nauja padėtis reikalauja veiksmo, prašokančio individo tuometinius sugebėjimus, iškyla nedarna tarp jo tikrojo ”aš” ir savivokos. Siekdamas atstatyti darną tarp šių dviejų sąvokų, bet negalėdamas realiai priimti savo paties trūkumų, individas juos išžiūri naujoje aplinkoje, kuri tuo būdu jam parankiai tampa išoriniu grėsmės objektu”¹⁷. Tai tiksliai apibūdina tai, ką jautė pokario išeiviai, palikę sau įprastą aplinką Lietuvoje ir atsidūrę visom prasmėm naujoje JAV aplinkoje. Autorės atlikti tyrimai leido išskirti išeivių bendruomenėje tam tikrus keturis tipus, rodančius prisitaikymą, pritaipimą arba aplinkos atmetimą.

Savųjų formų palaikytojus G.Sužiedėlienė apibūdina kaip palaikančius išimtinai lietuviškas vertybes ir neįsileidžiančius naujų įtakų ar modifikacijų. Pastarieji stipriai junta grėsmę ir neigiamai žiūri į Amerikos aplinką. Tai daugumoje vyresniojo amžiaus ir ne savo profesijoje dirbantys asmenys. Taigi, galima sakyti, tie, kurie giliai “įleidę šaknis” į buvusią tėvynę ir nerandantys savo tapatumo naujoje aplinkoje. *Pritaipusiųjų* kategorijai priskiriami daugiausia jauni ir mažai grėsmės teįaučią, linkę gyventi visai naujomis vertybėmis asmenys. *Dvilypiai* – nesumišę ar neapsisprendę, bet gana sėkmingai naujos aplinkos reikalavimus išsprendę žmonės, sugebą palaikyti savas ir perimti kai kurias naujas formas. *Atokiųjų* grupė yra mažai ką priimantys ir beveik viską atmetantys individai, kurie mieliau vengia bet kokių kraštutinių nuomonių¹⁸. Taigi, *dvilypiai* sėkmingiausiai išsprendžia naujos aplinkos keliamas problemas ir sugeba pasiekti tam tikros sintezės, neatsisakydami nuo savo identiteto ir neatsiribodami nuo naujos aplinkos.

Dėmesio verti ir G.Sužiedėlienės pateikti apklausos duomenys, ypač liečiantys moteris. Apklausoje dalyvavo perpus mažiau moterų (37,3%) nei vyrų (62,7%). Sunku pasakyti, ar toje bendruomenėje jų apskritai mažiau, ar jos mažiau aktyvios. Tačiau žymiai didesnė dalis (vadinasi, aktyvesnė) yra jaunesnės nei 40 m., iš kurių daugiausia (82%) dirba savo profesijoje ir uždirba daugiau nei vyresnės. Taip pat verta pažymėti, kad daug didesnė dalis moterų (40%) nei vyrų (16%) dirba pedagogikoje¹⁹. Autorė, lygindama duomenis teigia, kad “skiriant lytimis, apskritai moterys ir ypač vyresniosios (virš 40 metų), labiau išžiūri įvairiopą grėsmę aplinkoje nei vyrai. Šitai galima būtų aiškinti moters įprasta role: tam tikra, prasme užsidarymo namuose bei šeimoje užkerta progą plačiau aplinką pažinti ir tuo pačiu padidina svetimumo, nesaugumo jausmą, kai tuo tarpu vyrai turi daugiau progos įsijungti viešo gyvenimo srovėn vien tik jau darbu”²⁰.

15 Ten pat. P.29.

16 V. Gegevičiūtė “Akademinių jaunimo mentalitetas”//Metmenys, 1960. P.181.

17 G. Sužiedėlienė “Naujoji aplinka - grėsmė ar proga?”//Aidai, 1967 I. Nr. 1(196).P.2.

18 Ten pat. P.6.

19 Ten pat. P.6.

20 Ten pat. P.3.

Apskritai, G.Sužiedėlienė tam tikrą lietuvių bendruomenės dalį nagrinėja iš mokslininkės sociologės pozicijų ir aiškesnių asmeninių nuostatų čia įžiūrėti nelabai galima. Tačiau pateikti tyrimų faktai siūlo tam tikrus problemų sprendimus.

I.Gražytė savo poziciją atskleidžia nagrinėdama, jos nuomone, aklavietėje atsidūrusią išeivijos literatūrą. Juk, galima sakyti, kad būtent literatūros reikalingumas, jos lygis, gali bent iš dalies atspindėti ir padėti bendruomenėje arba jos dalyje, kuri ją skaito. Autorė rašo: “ar norim, ar nenorim, bet gyvenam, tiek rašytojai, tiek skaitytojai, emociiname šiltadaržyje, kuriame viskas keičiasi kitokiu tempu, negu už mūsų visuomenės ribų.<...>. Užtenka turėti galvoje, kad bet kokia egzodo literatūra iš esmės visados yra daugiau tradicinė, negu literatūra, išaugusi iš visuomenės su realiu pagrindu po kojom. Iki šiol mūsų rašytojų dvasinis pasaulis tebėra prieš 25m. paliktame krašte, į kurį nuolatos grįžtama, ieškant prarastos identifikacijos”²¹.

Natūralu, kad bendruomenėje, gyvenančioje ne savo valstybėje, literatūrinį genijų išugdyti ar jo sulaukti yra žymiai sunkiau, nei įprastomis sąlygomis. Laikas ir išorės veiksniai (vis labiau integruojamasi į supančią tautą ar nutaustama) mažina tautinės literatūros galimybes. Tiek poezija po A.Mackaus, tiek proza po A.Škėmos vystėsi labai iš lėto, neatnešdama didesnės naudos ir teigdama tik dekoracinius pakeitimus. Poetai palaikydavo minimalistinį stilių, vengdavo tuščiažodžiavimo. Tačiau kylantys jauni poetai vis dažniau susidurdavo su didėjančia kalbos problema. Taigi, I.Gražytė pateikia beiliuzinę poziciją: “ateinantiems poetams reiks rašyti su dar mažiau žodžių ir dar didesnėj tyloj”²².

Paliekant literatūrologinius lietuviško identiteto nagrinėjimus, galima pereiti prie bene asmeniškiausio jo atskleidimo. V. Matranga, menotyrininkė, gimusi ir užaugusi jau JAV, ištekėjusi už italų kilmės amerikiečio, atskleidžia savas patirtis bendraujant su skirtingų generacijų lietuviais, taip pat amerikiečiais, parodo problemas, kylančias dėl mišrios santuokos ir pan. Autorės nuomone, tai, ką ji išgyveno, ko gero būdinga visai jos kartai (priešinimasis lietuvių kalbai, neapykanta šeštadieninėms mokykloms, pastangos bendrauti su nelietuviais).

V. Matranga aiškiai nurodo kartų skirtumus ir susipriešinimo priežastis. “Mano tėvai buvo atsiskyrėliai. Jie nedalyvavo mano mokyklos, rajono ar vietovės įvykiuose. Jų draugai ir užsiėmimai buvo lietuviški. Kaip emigrantai, išėikvojo savo jėgas gerindami mūsų ekonominę padėtį. Jie nesuprato ir dažnai peikė Amerikos kultūrą, kuri man darėsi labiau įdomi. Nusibodo ir tie begaliniai dejavimai, raudos ir pasakojimai apie bolševikus, nes ta sena istorija neturėjo jokių panašumų su mano gyvenimu. Mano brendimas vyko “hipių” sukūry, ir nors aš buvau konservatyvi tų laikų laikysenoje, vis tiek jiems buvau per daug liberali”²³. Tačiau kartų skirtumą įvardija ir kitu aspektu. Ji rašo, kad “augdama nelabai vertinau tėvų lietuviybės pastangas. Jų idėjos, problemos, nusistatymai man buvo svetimi. Brendimo laikotarpiu visi vaikai pergyvena panašų pasipriešinimą tėvų vertybėms – gal lietuviškumas buvo lengviausias – toliausiai išsikišęs kablys’ ant kurio galėjau užsikabinti. Būdama maža gėdijausi savo tėvų, kad jie taip kalba ir senoviškai galvoja. Nemoderniai auklėjo savo dukrą, ir uždraudavo man, ką kitos šeimos leisdavo. Tik daug vėliau supratau ir įvertinau šią “europietišką” aplinką”²⁴.

V. Matranga neslepia ir savo nusivylimo netolerantiška konservatyvia lietuvių bendruomenės dalimi, kuri netoleruoja mišrių santykių ir užkerta kelią tokių šeimų vaikams mokytis lietuviškose mokyklose. Tai sukėlė trintį jos šeimoje, tačiau autorės teigimu, “lietuviška veikla lieka tik man vienai – beveik privatus reikalas. Gal net ir feminizmas čia glūdi, kadangi galiu taip prasmingai palikti namus ir rūpintis savo interesais”²⁵.

Laikui bėgant, autorė sugebėjo sutvirtinti savo lietuvišką identitetą, pati domėdamasi Lietuvos praeitimi ir galiausiai aplankydama Lietuvą, kur, kaip ji pati rašo, gavo gerą dozę realybės. V. Matranga rašo, “pasidarė aišku, kad nors Marquette parkas galvoja, kad mano vaikai negryni, nei aš, nei bet kuris čia gimęs nesam grynį. Lietuvoje į mus žiūri kaip į grynus amerikiečius. Minkais apsirėdžiusios vaidilutės, kurios saugoja lietuviybės aukurą, apsiriko”²⁶.

Autorė nevengia įvardinti ir tai, kas atrodė neigiama lietuviškoje bendruomenėje. “Ko aš labiausiai nemėgau savo lietuviškoje aplinkoj, tai buvo lietuvių etnocentriškumas: kas yra lietuvis, tai vertingesnis, geresnis žmogus; ar – jei lietuvių padaryta, tai labiau vertas dėmesio pasiekimas. Priešinausi tam uždaramumui,

21 I. Gražytė “Nauji keliai išeivijos literatūroje”//Metmenys, 1971. Nr. 21. P.153.

22 Ten pat. P.155.

23 V. Matranga “Tarp blaivumo ir romantikos”//50 metmenys, 1985. P.147.

24 Ten pat. P. 148.

25 Ten pat. P.150.

26 Ten pat. P.153.

naujų idėjų baimei, skeptiškumui skirtingų nuomonių. Žodžiu, nedemokratiškumui ir provincialumui. Grupė tvirtino, kad yra vienas tiesus kelias, aiškus visiems sveiko proto žmonėms. Po daugelio metų esu patyręs, kaip šviesaus proto žmonės gali laikytis skirtingų nuomonių, ir nereikia nustoti pagarbos nei žmogui, nei pačiai idėjai. Tokio intelektualinio proceso nejutau beaugdama, ir dabar kartais užtinku tokią mentalitetą lietuviuose”²⁷.

Dar kartą išskirdama generacijų skirtumus, autorė užsimena ir apie dvigubo identiteto sudėtingumą. Ji rašo, kad “vyresniajai kartai buvo svarbu išlaikyti tą lietuviškumą, kuris juose gyvavo ir buvo suformuotas Nepriklausomybės laikais. Mūsų kartos uždavinys sunkesnis: kaip interpretuoti kaimo ir mažos tautos pasaulėžiūrą mūsų vaikų “Žvaigždžių karų” ir kompiuterių žaidimų akistatoje ir apskritai universalėjančioje pasaulio kultūroje. Ne per prievartą, bet sudaryti patrauklias sąlygas jiems surasti malonumą lietuviškuose užsiėmimuose.<...> Kartu suprantu, kad jų gyvenimas būtų ramesnis, jei mano sielvartas liktų su manim ir neperduočiau jiems dvigubo gyvenimo konfliktų”²⁸.

Labai artimus V. Matrangai išgyvenimus aprašo ir Vėbraitė. “Nesu dipukė, nes gimiau Amerikoje. Tėvai, matyt dipukai. Man šis žodis svetimokas. Mano kartai buvo aišku, kad mes esame lietuviai, kai kas primygtinai sakydavo Amerikos lietuviai, terminas dipukai mums atrodė kažkoks apdulkėjęs ir neskanus, naudingas nebent apibrėžti senus ginčus tarp mūsų tėvelių ir šio šimtmečio pradžioje atvykusių į Ameriką ekonominių ateivių bei pabėgėlių iš caro karinės prievolės kelintos kartos palikuonių”²⁹.

Autorė net tik aptaria kartų santykius, bet ir atskleidžia pastarosios kartos naują santykį su Lietuva. “<...>Nesu dipukė ir šis žodis sugrįžus vargu ar man tinka. Juk neturėjau iš kur “sugrįžti, kadangi niekad Lietuvos nepalikau. Ankščiau gyvenau Amerikoje, lankydavausi Lietuvoje. Dabar gyvenu Lietuvoje, lankausi Amerikoje. Nejaučiu lūžio, likau ta pati”³⁰.

Naują santykį formuoja kitoks nei senesniosios kartos ryšio pajautimas. “Neišėjau iš jos [Lietuvos], nes tai niekuomet nebuvo fizinė erdvė, kurią galima palikti, tai visuomet buvo savęs įvardijimo prielaida, kuri sutelpa žmogaus sąmonę ir ten vietos neužima. Nors ji ne mano, aš ja paženklinta.ji yra Lietuva egzistuojanti žmonėse. Ji atskirta nuo laiko ir erdvės varžybų. Ji minties konstruktas, ne vieno žmogaus, o visos pasitraukusiųjų bendruomenės minties konstruktas”³¹.

Vėbraitė rašo, kad “dipukai, išskyrus specialiai besidominčius istorija, Lietuvos tamsiuosius aspektus lengvai numetė, kaip sudėvėtą drabužį. Ar tai buvo kokia apgavystė? Kaip galima čia įžiūrėti kalnę? Jie pasiliko puoselėti “teisingąją” Lietuvą, tą, kurią daugelis iš tiesų geriausiai pažinojo, tą kuri buvo dvasioje iššluota nuo negerovių. Tokiu baltu rūbu ją rodė ir mums”³². Jos nuomone būtent tai sąlygojo vėlesnį nusivylimą. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, “Dipukai suglumo nuo tokio vilčių ir realybės neatitikimo, jautėsi įžeisti, neįvertinti, nepripažinti ar net blogiau – neatpažinti kaip savi”³³.

Vėbraitė, skirtingai nei V. Matranga, pabrėžia, kad jau nuo vaikystės jautė ugdomą išskirtinumo jausmą, kuriuo didžiavosi. “O vaikai buvo kaip visi vaikai. Ne visuomet ir norėjo tų keistų dovanų. Mamos mūsų kartais apsivergavo. Buvo, kad troškome būti tokie, kaip klasės draugai amerikiečiai, kurie šeštadieniais žaisdavo, kai mes linksnius kaldavome, kurie ramiai miegojo nieko nežinantys apie Kražių ar bet kokias skerdynes, kurie pirkdavo naują žaislą, o ne sulenkiamą lietsargį. Tačiau ožiavomės retai. Išties, kaip Adleris rašo, žmogus nori būti išskirtinis, o mes tokie štai mat ir buvome. Buvome paslaptingos genties nariai, iš akies neatskiriami, kalbėjome tik mums žinoma kalba, kurios net vardo daugelis amerikiečių nežinojo, mūsų gentis driekėsi per ištisus kontinentus, jai visada buvo labai reikalinga”³⁴.

Pasikeitusi situacija(Lietuvai atgavus nepriklausomybę) sąlygojo ir kitokią realybę, kitokius santykius su Lietuva ir kitokią požiūrį į ją. “Dipukų santykis su Lietuvos valstybės idėja sovietinės okupacijos laikotarpiu buvo daugiau metafizinis negu konkretus. Jie įvardijo save piliečiais Platoniškos Smetoniškos palikuoniškos Lietuvos – šitokios valstybės kurti ir pats velnias negalėjo uždrausti. Mano broliams teko sunkesnė dalis – gyventi priklausomoje Lietuvoje ir kurti jos nepriklausomybės viziją tolygiai. Jų patirtis ir mano skyrėsi, kaip diena nuo nakties. Tačiau viens kitą atpažinome ir atitikome, kaip perplėšto laiko ateiviai dvi pusės”³⁵

27 Ten pat. P. 147 – 148.

28 Ten pat. P.155.

29 Vėbraitės pranešimas “Dipukų Lietuva ir realybei sugrįžus” Europos lietuvių dienose 1999 07 09. P.1. <![endif]>

30 Ten pat. P.1.

31 Ten pat. P. 2.

32 Ten pat. P.3.

33 Ten pat. P. 7.

34 Ten pat. P. 6.

35 Ten pat. P.8.

Darbas ko gero netalpina visų moterų, kurios rašė apie savo egzilines būsenas, tačiau akivaizdžiai aišku, kad jų buvo mažiau negu vyrų. Kaip jau minėta, aptariami moterų palikti tektai skiriasi tiek parašymo laiku, tiek priklausymu vienai ar kitai profesinei sferai. G.Sužiedėlienė, atskleidžia išeivių bendruomenės skirtumus naudodama mokslinius sociologinius bei psichologinius metodus. Jos pateikiamuose skirtinguose bendruomenės atstovų tipuose, aiškiai matyti, kad naudingiausi yra tie, kurie sugeba, išlaikydami savo identitetą, prisitaikyti prie naujos aplinkos. Aišku, kad tai jaunesniajai kartai priklausantys asmenys. I.Gražytė kalbėdama iš literatūrologės pozicijų, pabrėžia kultūros palaikymo svarbą, kuomet svarbiu tampa sustabarėjimo ir uždarumo atsisakymas. Jos straipsnyje atsiskleidžia ir tam tikros problemos, kurias sukelia ilgai vykstantys integracijos procesai, kurie mažina lietuvių literatūros skaitytojų ratą ir kartu stabdo jos vystymosi procesus. Autorė vengia moralizavimų. Ji tiesiog konstatuoja faktus, taip stengdamasi paveikti bendruomenę.

Ko gero lengviausia lyginti skirtingų generacijų atstoves G.Čaplikaitę – Mačiukienę, V. Matrangą ir Vėbratę. Išėjusios iš tradicinės visuomenės nepriklausomoje Lietuvoje, jas stengiasi palaikyti ir svetur. Ir, nors G. Mačiukienė neatmeta integracijos proceso būtinybės tolesniam progresui ir ryšio su jaunesnėmis kartomis ieškojimo, jos nuostatose dar labai svarbiais išlieka bendruomenės vaidmuo ir aktyvumas joje, išlikimas “gryna” tauta. Tai atspindi tradicionalistų pozicijas, tačiau, kaip jau buvo minėta, tai, kad moterys stengiasi išreikšti savo nuostatas daro jas “liberalesnėmis”.

G.Čaplikaitės kartos moteris su Lietuva dar sieja tiesioginis ryšys, kuomet V. Matrangos ir Vėbraitės moterų kartai Lietuva nesiejama su jokia fizine erdve. Šios moterys turi pačios sukurti individualų ryšį su Lietuva. Konfliktą su vyresniąja karta dažniausiai sukurdamo jų jaučiamos aplinkos svetimumas, nepažintos ir todėl svietimos Lietuvos atstovavimas. Jos daugiau integruotos ir dažniausiai save pristatančios kaip dviejų kultūrų atstoves. Dėl tokių psichologinių įtampų jos tampa dar individualesnėmis. Šios kartos moteris išskiria ir tai, kad jos jau turi galimybę aplankyti idealizuotą ir kartais nuviliančią Lietuvą. Tai kuria visiškai kitokią pasaulėjautą, kelia naujus konfliktus ir kuria naujus ryšius su kraštu.

Taigi sunku pasakyti kiek moterys skirtingai nuo vyrų jaučia egzilį. Išlikusiuose tekstuose keliamos problemos labai nesiskiria nuo tų, kurias kelia vyrai, tačiau tai, kad jų yra labai nedaug, leidžia manyti, kad skirtumai visgi egzistuoja.